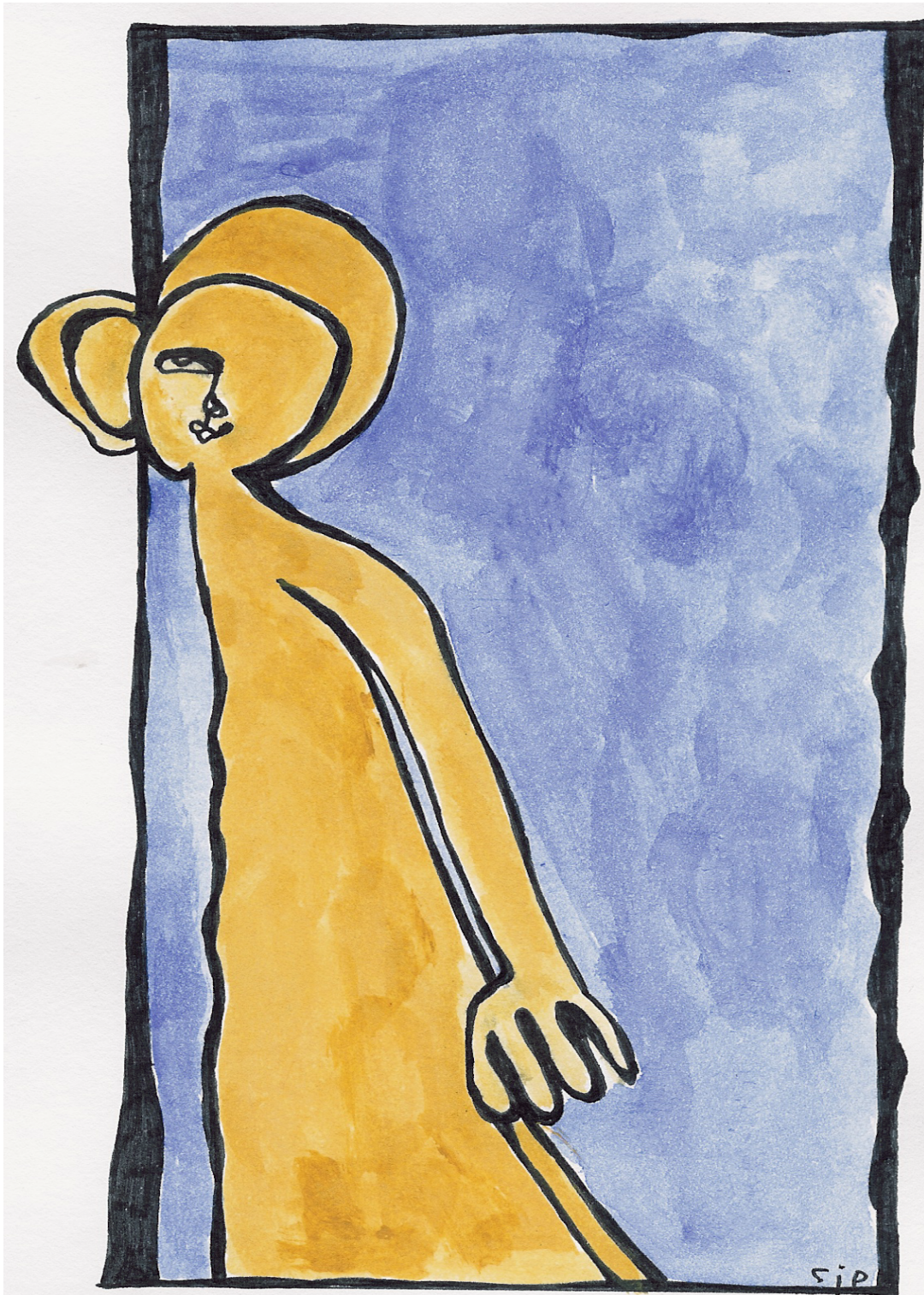

Tolken - een kunst op zich?

EFSLI Conferentie 2002, Oslo, Noorwegen

Orissa Oldenburger • Marleen Versteeg • Maya de Wit

NBTG
www.nbtg.nl

Auteurs: Orissa Oldenburger, Marleen Versteeg, Maya de Wit
Lay-out: Maya de Wit

ISBN 90-806922-5-5

Met dank aan de Stichting Steunfonds Tolken Gebarentaal voor de financiële steun voor deelname aan de EFSLI Conferentie.

Eerste druk 2003

© Copyright NBTG 2008

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de NBTG.

Hoewel uiterste zorg is besteed aan de inhoud van deze brochure, aanvaarden de auteurs noch de NBTG geen enkele aansprakelijkheid voor onvolledigheid of onjuistheid of voor de gevolgen daarvan.

INHOUDSOPGAVE

Afbakenen van het congres: “Waarom en hoe is het onderwerp performance interpreting relevant”	4
Naar de essentie van kunst	5
Tolken of performen – hetzelfde?	7
Poëzie is verloren gegaan in het tolken	9
De tolk op het podium	11
Performance met een gemeenschappelijke stem	13
Indien tolken een kunstvorm is	14
Tolken in een groepsdiscussie tussen doofblinden: een performance in het maken van contact	17
Grenzen kennen	19
En de Oscar gaat naar ... de tolk	21
Theater en tolken	23
Uitvoering van religieuze handelingen door middel van een tussenpersoon	26

AFBAKENEN VAN HET CONGRES: “WAAROM EN HOE IS HET ONDERWERP *PERFORMANCE INTERPRETING* RELEVANT”

Kristian Skedsmo (Noorwegen)

Verschillende invalshoeken

Het onderwerp van het congres bleek veel verschillende invalshoeken te geven. Zoals “Is tolken een kunst?” of “Hoe tolk je kunst?”. Er kan echter ook op een andere manier naar dit onderwerp gekeken worden. Het gewone tolken bestaat niet. Dan reist de vraag: Treedt de tolk op? Of probeert de tolk te doen wat de spreker doet?

Om dit onderwerp goed te kunnen bekijken moet je kijken naar de traditionele vormen van communicatie en de manieren van het gebruik van communicatie. Communicatie is het overbrengen van pakjes communicatie. Maar communicatie komt niet altijd over. Je kunt het pakje gooien, maar wordt het ook opgevangen? Je moet zorgen dat de boodschap bij degene komt die je wilt bereiken. Ik ben in dit geval de zender en bepaal daarmee ook welke boodschap ik zend. Als het pakje je niet bevalt kan ik zeggen dat je me niet begreep.

Sommigen filosofen hebben problemen met deze uitleg van communicatie. Eén filosoof ontdekte dat het gesprokene belangrijk is. Door iets aan de ander te vragen acteer of verberg ik me niet. Het traditionele perspectief op communicatie is: Ik zeg precies hetzelfde wat zij zegt. Dat geeft ons een gelimiteerde vrijheid en wellicht verantwoordelijkheid en risico's.

Een gewone tolk is bezig met het zoeken naar synoniemen. Een *performing* tolk kijkt ook naar wat iemand doet. Dat geeft wel een groter risico. Soms is er echter een grotere functionaliteit omdat we kijken naar wat ze doen. Moeten we die twee domeinen van tolken wel verbinden of moeten we ze apart bekijken? Of moeten we kijken naar de specialistische manieren van tolken en die ook gebruiken voor het normale tolken? Je kunt die twee domeinen gebruiken voor elkaar en het is altijd interessant om deze nader te bekijken en te implementeren.

NAAR DE ESSENTIE VAN KUNST

Jodee Mundy (Australië)

Jodee Mundy studeert corporal mime (klassieke vorm). Ze is een gediplomeerd tolk Australische Gebarentaal en haar hele familie is doof. Haar eerste taal is Australische Gebarentaal (Auslan).

Als tolk en als performer kun je jezelf de vraag stellen: Hoe raakt dit stuk mij? Wat is de kern van kunst. Het is mijn zoektocht om de wereld via interpretatie te begrijpen. Tussen kunst en het tolken ligt een fijne grens. Wanneer zet je jezelf als tolk in een artistieke situatie, dus wanneer *perform* je?

Elke nieuwe generatie heeft nieuwe vormen van kunst, het is een uitdaging voor de tolk om af te wegen hoe je dit overbrengt op het publiek. De tolk kijkt naar de linguïstieke uitdaging wat kun je en wat kun je niet? Gebarentaal in linguïstieke vorm is het op zoek gaan naar de kunst van het tolken.

Collaboratieve toenadering: de tolk in samenwerking met de dove artiesten. De samenwerking met de taal en de artiesten voert je als tolk naar de perfecte vertolking. Het leidt je naar grote dieptes van het uitvoeren. Er zijn twee benaderingen voor het tolken van toneel:

1. Traditionele benadering: tolk aan de ene kant van het toneel en het dove publiek bij elkaar in de zaal
2. Collaboratieve benadering: de tolk overall op het toneel, dove mensen verspreid in het publiek

Jodee heeft van een toneelstuk een performance gemaakt. Tijdens haar presentatie toont ze de video van de performance. Het toneelstuk is oorspronkelijk Duits en het heeft vijf jaar geduurd om de performance te maken. De performance wordt gedaan in drie talen: Indonesisch, Engels en Australische Gebarentaal. Hier door wordt het stuk groter dan het originele verhaal. De performance is eigenlijk een monoloog. De

monoloog wordt gedaan door een man die tot 1000 telt en dan zichzelf doodt. Er speelt een Indonesische artiest mee van het mimetheater.

In de performance is het de vraag welke rol de acteur en de tolk hebben. De acteurs en de tolk moeten door hetzelfde proces gaan, ofschoon het uiteindelijke resultaat van elk anders kan zijn. De acteur werkt en de tolk werkt met de acteur om het publiek samen iets te kunnen bieden. Ze moeten naar elkaar kunnen luisteren en dit is naar mijn mening veel effectiever en subtieler dan de traditionele benadering. Door middel van de choreografie van de performance worden zo taal en kunst samengebracht. De performance biedt het publiek een innovatieve ervaring.

De uitvoering die Jodee onlangs heeft gedaan is op video gezet. Door middel van video toon je de verschillende vormen van tolken en toneelspelen. Het stuk is een complete integratie van tolken, taal en artistieke componenten. De verschillende spelers nemen verschillende rollen aan die ook weer overgaan in het tolken van wat er in gesproken taal gezegd wordt. Ook staan de spelers achter elkaar waardoor je het effect krijgt alsof een persoon met vier handen aan het gebaren is. De tolk is ook een actrice in de uitvoering. De spelers die Engels en Indonesisch gebruiken staan tegen over elkaar en de tolk staat in het midden. De acteurs hebben ook gebruik gemaakt van een dove consultant bij het zoeken naar oplossingen voor speciale situaties in het toneelstuk.

Er zijn veel verschillende technieken gebruikt om de subtiliteiten in het stuk te tolken. Een goede acteur moet veel verschillende lagen ontwikkelen, ze presenteren de tekst zoals het op dat moment gepresenteerd wordt, maar nog steeds in overeenkomst met:

1. De letterlijke originele tekst
2. De poëtische benadering (emotioneel, de intentie achter de woorden, hoe is de persoon veranderd gedurende het stuk, hoe

gebruik je de taal in de verschillende vormen van de presentatie: hoe open je je lichaam d.m.v. Gebarentaal).

De benadering van samenwerking met anderen is een evolutie van taal, Gebarentaal en kunst. Een verdieping van het stuk. Als tolk en als artiest ben je een medium van expressie. Het is een verrijking voor het dove publiek over de hele wereld.

Vragen vanuit het publiek:

Vraag: “Je bent als tolk de actrice in het stuk. Politiek gezien vraag ik me af hoe dove mensen hier tegenaan kijken? Vinden dove mensen niet dat een dove persoon de actrice moet zijn?”

Antwoord Munde: “Het is jouw beslissing, jouw recht. Het is jouw expressie, het is kunst. Het is een artistieke manier van hoe jij je wilt uitdrukken. Sommige dove mensen kunnen daar commentaar op hebben, maar moet je dan als tolk aan de kant gaan staan?”

Vraag: “Wanneer neem je een stapje terug en wanneer neem je deel aan het stuk? Dus bijvoorbeeld met de manier waarop je kijkt: kijk je naar het publiek, of naar beneden of misschien focus je op een bepaald punt?”

Antwoord Munde: “Ik ben nog steeds de mogelijkheden en de effecten hiervan aan het onderzoeken.”

Vraag: “Dove acteurs waarmee ik werk zijn allergisch voor het gebruik van mime. Heb jij dat ook meegemaakt?”

Antwoord Munde: “Je kunt bijvoorbeeld een dove leraar voor mime nemen, omdat mime een goed manier is om dingen uit te drukken.”

TOLKEN OF PERFORMEN - HETZELFDE?

Zane Hema (UK)

Hoe verschilt tolken in theatersettings van reguliere settings en waar liggen de grenzen? Is een presentatie in Gebarentaal of een performance door performers hetzelfde, of verschillen deze van elkaar?

De domeinen van performance:

1. Performer
2. Artistieke Performance
3. Tolk
4. Publiek, Voorstelling

- ad 1: Dit kan zijn: acteur, zanger, radio, regen, geluid, bron van informatie, stilte, muziek zonder woorden
- ad. 2: Dit is niet echt duidelijk, het woord artistiek en performance kun je niet eenduidig vertalen: die twee samen echter wel: “execute a skillful act that is imaginative and beautiful and whose content is either a combination of music, drama, literature or other arts.”
- ad. 4: Dit is een individu, een groep of een doof publiek dat naar een voorstelling of performance gaat. Door middel van de tolk Gebarentaal zijn zij de ontvanger van de artistieke performance.

De uitvoerder geeft een voorstelling, die wordt vertaald, en dat wordt ontvangen door publiek. De tolk geeft een artistieke performance dat het publiek ontvangt en daardoor worden de performers vergeten. Dat is het effect van een performance van een tolk Gebarentaal, op de performance. Is de vertolking fantasievol, een mooie uitvoering, is het deskundig? De vertaling, de interpretatie, bevat elementen van

kunstvormen. Waarom is deze deskundig of mooi?

Ad. 3: De vertaling door de tolk moet een deskundige uitvoering zijn, die minimaal de inhoud weergeeft. Een deskundige uitvoering houdt onder meer in: voorbereiding, analyse, begrip van de performance, begrip van alle onderdelen van het geheel, repeteren en voorafgaand aan de uitvoering checken met het potentiële publiek. Deze zaken hebben uiteindelijk invloed op het publiek.

Soms heeft een tekst meerdere betekenissen en is het van belang te weten wat de bedoeling van de tekst is om hem goed te kunnen vertalen. Het is belangrijk met collega's en doven te praten over de verschillende visies op de manier van vertalen. Ze kunnen je ideeën aandragen waar je zelf niet aan had gedacht.

Referenties en cues staan soms niet in het script. Die moet je wel weten, omdat het dove publiek dat ook mee moet krijgen. Dit heeft invloed op het stuk. Timing, zoals ritme in liedjes, is ook belangrijk. Je moet nauwkeurig opletten en niet te lang achterblijven, waardoor de laatste woorden door het publiek gemist worden omdat bijvoorbeeld het licht op het toneel al uit is.

Schoonheid:

Soms is er alleen woordloze muziek en moet alles integreren. Goede intonatie is dan van groot belang. Je kunt schoonheid creëren door:

- Lichaamsgebruik
- Betekenis van de inhoud
- Gebruik van karakter
- Rolnemen
- Tijd en aspect

- Snelheid
- Plaatsing van referenties,
- Oogrichting
- Vingerspellen: in het theater is dat moeilijk af te lezen; soms moet je daarom een gebaar verzinnen
- Lexicale keuzes
- Mimiek

Vertolking of performance?

Is Gebarentaal een vertolking of een performance? Heeft de tolk alle onderdelen van de performance begrepen? Als je het als tolk niet goed begrepen hebt, dan loop je het risico dat het publiek de verkeerde

informatie ontvangt. Als de tolk de grenzen goed begrijpt, tussen de vertolking en de performance, dan is het een succesvolle vertolking.

Vertolken van een lied

Baker-Shenk zegt dat het een noodzaak is voor tolken om de impact van hun keuzes te leren, zodat ze verantwoorde beslissingen kunnen nemen. Zane: "Ik

denk dat wat de tolk doet een interpretatie is met heel veel elementen van een artistieke performance."

Vragen vanuit het publiek:

Vraag: Soms heeft een liedje meerdere betekenissen, die je kunt variëren. Heb je dat in je vertolking kunnen uitdrukken?

Antwoord: Ja, de verschillende betekenissen hebben te maken met de personen en de relaties die de verschillende zangers hebben en dat laat ik terugkomen in mijn vertaling. Ik druk dit uit door middel van mimiek en mijn blik en/of hoofdrichting.

Vraag: Het publiek kan er ook voor kiezen naar de non-verbale acties van de acteurs te kijken.

Antwoord: Je moet de aandacht van het publiek daar dan wel heen leiden. Je kunt gebruik maken van een pauze om de aandacht naar de acteurs te leiden.

Vraag: Wat bedoelt u met lexicaal en stilte?

Antwoord: Welke keuzes van gebaren maak je? Een definitie van stilte is moeilijk te geven omdat de stilte voor verschillende bedoelingen gebruikt wordt. Soms gebaar ik het woord stilte en soms geef ik een stille blik. Het is belangrijk om de bedoeling van de stilte weer te geven via je vertaling.

Vraag: Hoe tolk je voorstellingen met veel spelers?

Antwoord: Je moet keuzes maken in wat van belang is voor het publiek. Soms is de chaos echter deel van het stuk en van belang voor het stuk. Je moet de plot weten en de rode lijn. Je moet weten waar het begin en het eind van de chaos is en daar tussen moet je beslissingen maken.

DE POËZIE IS VERLOREN GEGAAN IN DE VERTOLKING

Laura Mazzoni (Italië)

Het doel van mijn presentatie is om een verder debat te veroorzaken. Ik vraag mezelf vaak af en vraag nu aan jullie: “Kan poëzie vertaald worden?”

We moeten onthouden dat poëzie een universele melodie is die iedereen toebehoort, niet alleen de poëet. Het is daarom een literaire verantwoordelijkheid om poëzie te vertalen. In moeilijke talen is dat bijna onmogelijk, toch is het onze literaire verantwoordelijkheid. Japanse poëzie is bijvoorbeeld al vaak niet te lezen. Toch is het onze literaire

verantwoordelijkheid om deze goed te vertalen.

Maar wat is poëzie? Het is de spiegel van de poëtische ziel. Het wordt geuit vanuit je eigen perspectief. Het is ook afwijkend van de normale dagelijkse gang van zaken en van het dagelijkse taalgebruik.

Onderscheid in poëzie

In poëzie is er een sterke relatie tussen expressie en inhoud. We vinden in poëzie vaak 4 verschillende onderscheidingen

1. Object van de dialoog (De betekenis van de linguïstieke elementen)
2. Fundamenteel niveau
3. Expressieniveau

4. Metrische and ritmische structuren
Het expressieniveau heeft invloed op het inhoudsniveau en samen vormen ze poëzie. Het gedicht is de herhaling van bepaalde parameters en de reguliere ritmische patronen van een gedicht. De tolk moet leren de articulatie en de syntaxis van het gedicht simultaan te anticiperen.

Poëzie niveaus

- Interne poëtische structuur
- Externe poëtische structuur

In Italië wordt niet meer marginaal gebruik gemaakt van gebarentaalloze poëzie. Dove dichters van Gebarentaalloze poëzie hebben een voorkeur voor vertaling van de bestaande poëzie. Dit is hetzelfde als interlinguïstische vertaling van andere talen.

Poëzie in Gebarentaalloze taal is directer dan andere vormen, ook voor mensen die geen Gebarentaalloze taal kennen. Het is dus ook toegankelijk voor niet gebaarders. Door de relatie tussen mime en gestures, betekent dat dat poëzie geen vertaling nodig heeft? Nu is het mogelijk om buitenlandse poëzie

te begrijpen door vertalingen en door studie. De vertaling van poëzie is een extensie van de reguliere taal. Het tolken van poëzie is een kunstwerk, mits toegankelijk voor een groter publiek.

Moeten professionele tolken die poëzie willen vertalen een specifieke training volgen? Kan het tolken van poëzie gedoceerd worden? De tolk moet in ieder geval een natuurlijke basis, plus artistieke en linguïstiek capaciteiten hebben. Het is een linguïstiek inspanning tussen de vorm en de bedoeling. Er is veel onderzoek nodig om te weten hoe je iets moet vertalen. Welke kennis heb je nodig om te tolken? Hoe kan je poëzie analyseren?

Parameters voor het vertalen van poëzie

Schoonheid ----- Nauwgezetheid
Lelijk ----- Oneerlijk

De tolk moet in de vertolking de schoonheid en de nauwgezetheid balanceren. Om deze parameters te bewaren moet de tolk zelf een poëet zijn; om creatieve dimensies te bereiken, moet je ook een individu zijn. Hij of zij moet zichzelf kunnen verplaatsen in de dove poëet.

We moeten een discussie openen over de theoretische modellen hoe poëzie

te vertalen is. Met het creatieve talent van de poëttolk kan het een succesvolle vertaling zijn. Als de tolk de betekenis en de emotie wil vertalen, dan moet de tolk veel experimenteren en zijn of haar hele leven dove poëten observeren. Zijn we geboren als poëten?

Ook het oefenen van technieken moet een leven lang gebeuren. De tolk kan dan zelf in een soort lab zijn linguïstiek en creativiteit oefenen. Kunst is makkelijk geleerd en gedoceerd. Maar er is geen studie verricht naar het tolken van poëzie.

Wat moet de tolk leren?

- Methode
- Applicatie
- Oefening:
 - Geest
 - Stijl
 - Hart

De tolk moet het gedicht bestuderen om de intentie en de inhoud van het gedicht te

begrijpen. Te veel invloed van stijl heeft een slechte invloed op het gedicht. De geest, stijl en het hart van de tolk moeten er juist bij betrokken worden anders wordt het een linguïstieke oefening. Als een gevoel alleen gefluisterd wordt heeft het ook geen invloed.

Doceren

Tolkdocenten moeten studenten aanmoedigen om creatieve uitingen uit te voeren. Ze moeten veel oefenen in het tolken van poëzie. Ze moeten handvaten aangereikt krijgen voor de analyse van gedichten en vertalingen.

Het gedicht moet vergeleken worden met andere gedichten van dezelfde schrijver, en de gedichten van andere

dichters die in dezelfde periode geschreven zijn. Tolken moeten kijken of ze poëtisch talent hebben. Ook met de dichter moeten ze overleggen over de vertaling.

In elke vertaling verdwijnt er wat. Maar alleen door wetenschappelijk onderzoek van vertalingen kan dit door de tijd heen geminimaliseerd worden.

Conclusie

Een eerdere uitspraak die door Robert Frost gedaan werd was: "Poetry is what is lost in translation." We kunnen dit tijdens EFSLI 2002 vervangen door: "Poetry is

what shouldn't be lost in the interpretation." Losif Brodskij: zei "Poetry is translation".

DE TOLK OP HET PODIUM

Tommy Fransson - Zweden

Tommy Fransson heeft een show over Gebarentaal en met tolkcollega's gaat hij op tournee door Zweden. Tommy Fransson vertaalt al sinds zijn 7^e liedjes, al bijna 30 jaar. Hij zat vroeger op een koor met een slechthorenden, waarbij er gezongen werd en er tegelijkertijd Gebarentaal gebruikt werd. De eerste keer dat hij een concert gaf waarbij het publiek doof was, zeiden de dove mensen dat ze het mooi vonden. Maar begrepen ze het ook echt?

Later kwamen er wat stapjes en bewegingen erbij, en werden er niet alleen stilstaand gebaren gemaakt. De dove mensen vonden het geweldig. De gebaren ondersteunden nog steeds de liederen, maar de dove mensen begrepen nog steeds niet echt inhoudelijk waar het over ging.

Toen besloot Fransson om tolk te worden en stil te staan en alleen te gebaren. Fransson: "Ik ben een beweger, dus ik had een probleem. Ik kan de beweging gebruiken. Mijn bewegingen hebben invloed op de doven." Om het uit te proberen vroeg hij aan de artiest of hij naast hem mocht staan. Hij wilde dat doven de tolk en de artiest tegelijkertijd zouden zien. Dat mocht. De doven konden zo de muziek zien, voelen en begrijpen.

Fransson: "Ik wil het lichaam met ritme gebruiken. Ik wil niet (ver)wijzen naar de artiest. Ik denk dat je een performer moet zijn als je op het podium staat. Je moet die moed hebben. De artiest hoeft en kan niet weggaan, ik kan het ook niet alleen."

De tolk moet visualiseren en denken dat hij een performer is. Je bent het niet echt. Sommige doven zeggen, het maakt me niet uit wat je doet; de tolk is de performance. Gebruik de Gebarentaal, net als de zanger zijn eigen taal gebruikt. Je moet het beeld levend houden. Als de intentie mooi is, moet je ook mooi bewegen, aldus Fransson. De performer heeft een boodschap en die moet je weten,

maar soms vertel je niet alles omdat het publiek haar fantasie moet gebruiken. Gebarentaal is wat dat betreft soms moeilijk (visualisatie). Je zegt meer dan de performer daadwerkelijk wil zeggen.

Je kunt hier voor oefenen door met je eigen emoties en gevoelens naar het ritme van het lied te luisteren. Is het lied melancholisch, angstig of hoopvol?

Sommigen zullen misschien zeggen dat het geen tolken is. Ofschoon de meeste doven er wel van houden. Ook als ik het zelf als performer uitvoer en niet als tolk. Fransson tolkt nu geen liedjes meer, omdat hij zich aan allerlei (tolk)regels moet houden; hij heeft daarom nu zijn eigen shows. Zelfs het horende publiek kopieert soms de gebaren. Een artiest was eens verbaasd over het feit dat de tolk meer aandacht kreeg. Het is in feite een show met gesproken taal en Gebarentaal.

Als tolk moet je je wel wat terughouden. Je mag niet teveel aandacht van de artiest wegnemen. Tijdens de tolkenopleiding leer je ook alleen te werken met de waarde van de gesproken informatie. Maar met muziek werkt dat niet. Fransson: "Ik volg gewoon mijn gevoel, je moet er niet te veel over nadenken. Je moet de boodschap van het lied weten, of de bedoeling van degene die het lied uitgekozen heeft. Je moet de emotie volgen. Soms is de tekst van een lied niet het belangrijkste."

Opmerkingen

- Je moet de rol van tolk herdefiniëren als het om het tolken van kunst of performances gaat. Je kunt de tolk een performance laten tolken en denken aan integratie van de tolk in de performance. Het is hetzelfde als het tolken van gesproken taal in reguliere settings; je neemt dan het karakter aan van personen.
- Elke zanger zou een lied op een andere manier zingen. Elke tolk tolkt een lied op zijn of haar eigen manier.
- Vooraf dien je de artiesten informatie te geven dat het publiek afgeleid kan zijn door de tolk.
- Het dove publiek heeft recht op een goede vertolking.

Vragen vanuit het publiek

Vraag: Wat doe je als de muziek totaal onduidelijk voor je is zoals bijvoorbeeld James Brown. Je begrijpt de tekst absoluut niet.

Antwoord: “In sommige liedjes zit geen duidelijke lijn, alleen maar woorden. Je moet gebaren op verschillende manieren gebruiken, rek de grenzen van de taal. Je moet niet alleen op de teksten letten, je hebt ook ritme, en veel andere elementen die ook overgebracht moeten worden. Ik creëer in mijn hoofd mijn eigen tekst op basis van tekst, melodie en ritme.”

PERFORMANCE MET EEN GEMEENSCHAPPELIJKE STEM

Sigrid Slettebakk Berge (Noorwegen)

Sigrid Slettebakk stelt dat een klaslokaal ook een podium kan zijn voor tolken; een plaats waar de tolk een 'performance' geeft of heeft.

Eerst wordt een theorie van communicatie behandeld. Bakhtin zegt bijvoorbeeld dat het woord zelf geen betekenis heeft. Woorden krijgen betekenis door de context, de situatie waarin de uiting plaatsvindt, de spreker, de mimiek of gebaren die iemand gebruikt. Er bestaat niet zoiets als neutrale uitingen, omdat je altijd te maken hebt met de invloed (achtergrond, eigen stem) van de spreker.

Verder heb je bij uitingen altijd te maken met verschillende registers. Er is een ontelbaar aantal registers in taalgebruik en we realiseren ons nauwelijks dat we daar constant gebruik van maken. Maar elk register correspondeert met een andere expressie en intonatie. De registers structureren ons taalgebruik, helpen ons uitingen in verschillende settings te begrijpen. Elke uiting wordt immers gecreëerd binnen zo'n register. Dit alles heeft effect op hoe de boodschap door de ontvanger geïnterpreteerd wordt.

Voor tolken is het belangrijk om te kijken naar de registers. In hoeverre beïnvloeden zij ons 'optreden' als tolk?

De tolk is in wezen een performer als zij haar uitingen dezelfde expressie en intonatie meegeeft als de spreker doet. Als zij dit niet doet zal de boodschap geen betekenis voor de dove luisteraar hebben. De tolk moet echter ook haar eigen stem (en achtergrond) gebruiken. Dit zou je het zoeken naar een gemeenschappelijke stem kunnen noemen.

Een docent en een tolk hebben in het dagelijks leven onderling verschillende stemmen. Maar in tolksituaties moet de tolk zijn stem afstemmen op die van de docent. Natuurlijk hebben de gevoelens van de tolk altijd invloed op de vertaling. Maar de tolk heeft de verantwoordelijkheid om de stem van de docent zo goed mogelijk te vertalen. De gevoelens en de stijl van de uiting van de docent en de tolk moeten overeenkomen (intentie, boodschap). Het maakt dus niet uit of je tolkt in een klaslokaal of op een podium, omdat je als tolk altijd een rol van een ander probeert weer te geven.

INDIEN TOLKEN EEN KUNSTVORM IS

Handmade - Denemarken

Riinette Askgaard/Nana Toft/ Magrit Andreassen

Handmade is een non-profit organisatie en bestaat uit 4 personen. In 1999 besloten ze cultuur toegankelijk te maken voor doven en daarbij zelf veel plezier te beleven. Bovendien wilden ze bekendheid geven aan het fenomeen performance-tolken.

Wat is het verschil tussen een ‘gewone’ tolk Gebarentaal bij een voorstelling en een performance-tolk? Een reguliere tolk heeft vaak niet veel tijd om een voorstelling voor te bereiden. De groep *Handmade* neemt daar wel de tijd voor.

Normaal heb je als tolk te maken met ongeveer 6 seconden lag time. Lag time is de tijd tussen het horen van de brontaal en het door de tolk te produceren doeltaal. *Handmade* heeft niet, of minder, te maken met lag time, omdat zij weten wat er op het toneel gebeurt. Zij kunnen dus veel meer simultaan tolken of performen.

Normaal probeer je een boodschap zo objectief mogelijk te tolken. Volgens *Handmade* kun je in het theater veel dingen gewoon niet zo objectief tolken.

Voor gewone tolkopdrachten zijn er richtlijnen voor werktijden. Als performance-tolk maak je vaak langere blokken zonder pauzes. Als teamtolken zie je vaak tijdens de opdracht wel wanneer je van beurt wisselt. *Handmade* spreekt voor de voorstelling precies af wanneer er van tolk gewisseld wordt.

Voor zowel regulier als performance-tolken geldt dat er geen persoonlijk commentaar gegeven wordt op hetgeen getolkt wordt. Een tolk vertelt normaal niet op welke locatie zij gaat tolken (zwijgplicht), terwijl *Handmade* op hun website mensen informatie verstrekt over waar en wanneer hun uitvoeringen zijn.

Adviezen voor mensen die ook graag als performance-tolk aan het werk willen:

- Sta open voor kritiek
- Wees flexibel en geduldig
- Zorg dat je voldoende kennis hebt van de gebruikte terminologie, het vaklexicon
- Wees analytisch, wees kritisch naar jezelf
- Geniet van het op het toneel staan (doe het dus niet als je daar niet van houdt)
- Bouw een netwerk op van tolkgebruikers (die kunnen bijvoorbeeld dienen als vraagbaak als je bijvoorbeeld oude gebaren nodig hebt voor een stuk dat zich vroeger afspeelde).
- Leer te improviseren

Het proces

Het werkproces van *Handmade* kan verdeeld worden in drie onderdelen:

1. Voorbereiding

2. Voor het tolken

3. Na het tolken

Ad 1. Voorbereiding

Ongeveer 2 maanden voor een voorstelling gaan ze bekijken wie wat gaat doen, ook op organisatorisch gebied. Het is daarbij van belang ieders sterke en zwakke kanten te respecteren. De verantwoordelijkheden worden dus verdeeld naar kennis en kunde. Zo moet iemand zorgen voor de contacten met de acteurs, musici en de managers. Deze persoon zorgt ervoor dat er een goede samenwerking tussen de partijen kan ontstaan en alle disciplines gerespecteerd worden. Een ander kan zorg dragen voor de administratie (de PR naar doven en horenden, de begroting, het werven van fondsen...).

Ad 2. Voor het tolken

Hieronder valt het voorbereiden van de tekst en de muziek. Als collega's ontmoeten ze elkaar hiervoor regelmatig om gebaren op elkaar af te stemmen voor bijvoorbeeld het tolken van dialogen.

Voor dit onderdeel raadplegen ze altijd een dove consultant (Gebarentaal-gebruiker), om te overleggen over alternatieve manieren om iets uit te drukken of te gebaren. Het is belangrijk dit tijdens het repetitieproces al te doen, zodat

de vertalingen nog makkelijk aangepast kunnen worden.

Ad 3. Na het tolken

Er wordt een interne evaluatie met de vier leden van *Handmade* gehouden en een externe evaluatie. De interne evaluatie bestaat uit het geven van een eerste indruk vlak na de voorstelling, en daarnaast wordt ook goed gekeken naar de video-opname van de uitvoering om eventuele verbeteringen aan te brengen.

De externe evaluatie gebeurt met een deel van het horende en dove publiek. Ook met de artiesten wordt geëvalueerd, maar meestal pas een week na de voorstelling, omdat anders de reacties vaak beperkt blijven tot eerste indrukken en "leuk!". Door het wat later na de voorstelling te doen hopen ze op een meer professionele manier ervaringen uit te wisselen.

De groep wil graag het grote publiek bewust maken van de mogelijkheden om voorstellingen te tolken. Voor hen is een voorstelling dus ook een succes als veel mensen het gezien hebben, waardoor een groter aantal mensen weet van het fenomeen performance-tolken.

Instrumentale muziek tolken

Het tolken van instrumentale muziek was een nieuwe uitdaging voor hen, een nieuw experiment. Tegelijkertijd speelde de vraag echter of je dat nog wel tolken kon noemen. Toch zijn ze de uitdaging aangegaan. Eén van de dingen die hen houvast gaven voor hun performance was de titel van het stuk. In het voorbeeld dat ze gaven was dat "The moon over the fountain." Dat gaf associaties als: nacht, maan, water, fontein... Vervolgens gaf ook het genre van het muziekstuk een bepaald gevoel. Het geluid van het instrument dat bespeeld werd was zeer specifiek, indringend en raakte de vertolkster ook haast fysiek. Verder was de musicus een

opvallende verschijning; een klein chinees mannetje. Ook dit beïnvloedde de performance van de tolk. Tenslotte was er nog de tijdsduur van het muziekstuk: 6 ½ minuut.

Omdat ze het stuk slechts één keer eerder had gehoord werd het een improvisatie van 6 ½ minuut. Ze deed dat door beelden die de muziek bij haar opriep te visualiseren en 'ruw' in gebaren neer te zetten. Gedurende het stuk vulde ze steeds meer details in. Ze gaf er op die manier zelf betekenis aan.

Het is begrijpelijk dat er bij het tolken van instrumentale muziek geen objectieve vertaling bestaat.

Wat is een goede performance-tolk?

Tot slot definiëren ze nog wat of wie volgens hen een goede performance-tolk is. Dit hoeft niet per definitie een goed opgeleide tolk Gebarentaal te zijn, maar

wel iemand die heel goed en vloeiend is in Gebarentaal; iemand die speelt met taal; iemand die uitzoekt, uitvindt en heruitvindt wat de taal betekent.

Vragen vanuit het publiek

Vraag: Hoe worden jullie betaald?

Antwoord: We hebben veel brieven gestuurd aan privé-fondsen en aan theaters. Een aantal daarvan heeft gereageerd. Zij sponsoren, of betalen ons. Per jaar doen we zo 5 tot 6 shows.

Vraag: Heb je de dove mensen gezegd dat het je eigen persoonlijke interpretatie was van het instrumentale lied?

Antwoord: Ja, heb ik gedaan.

Vraag: Waarom heb je metaforische elementen in je interpretatie opgenomen? Voor mijn gevoel is instrumentale muziek meer abstract.

Antwoord: Dat is een goed idee. Ik weet niet waarom ik dat daarom gedaan heb. Maar het was mijn eigen gevoel bij de muziek.

Vraag: Hoe kies je de stukken die je wilt tolken?

Antwoord: Het eerste jaar hebben we de stukken getolkt van groepen die ons, naar aanleiding van onze brieven, uitnodigden. Later hebben we gekeken naar welke stukken groot zijn en welke toegankelijk gemaakt moeten worden voor dove mensen.

TOLKEN IN EEN GROEPSDISCUSSIE TUSSEN DOOFBLINDEN, EEN PERFORMANCE IN HET MAKEN VAN CONTACT

Eli Raanes, Tine Eggen, Gunnhild Haug - Noorwegen

Alledrie de sprekers tolken voor doven en doofblinden. De opleidingen in Noorwegen zijn zo ingericht dat de tolken beide vaardigheden leren.

Eli Raanes heeft onderzoek gedaan naar hoe doofblinden in groepsverband hun gesprekken coördineren en hoe ze dan hun taal gebruiken. Ze vroeg zich af of 4 doofblinden samen zouden kunnen discussiëren. Voor het onderzoek waren, naast de 4 doofblinden (volledig zonder zicht en gehoor), 2 tolken per doofblinde nodig; in totaal dus 8 tolken. In totaal hebben ze 2 volle dagen met de doofblinde mensen gewerkt.

De sprekers geven een korte uitleg van wat 4-handen Gebarentaal is en hoe het werkt; en dat een tolk niet alleen de inhoud van de gesprekken tolkt, maar ook melding maakt van non-verbale informatie en de omgevingsgeluiden.

Voor het onderzoek heeft zij allereerst een discussie tussen horende en

ziende mensen geobserveerd. Zij zaten dichtbij elkaar en konden gelijkwaardig deelnemen aan het gesprek.

Voor de doofblinden zocht ze naar een goede positionering voor de deelnemers, zodat zij ook direct contact konden hebben en gelijkwaardig aan het gesprek deel konden nemen. Uiteindelijk kwamen ze er op uit dat de doofblinden in een cirkeltje zaten met hun ruggen naar elkaar toe, maar wel dichtbij elkaar. Tegenover elke doofblinde zat een tolk die direct contact met hem had (4-handen Gebarentaal). Naast elke tolk zat een steuntolk. Zo kunnen de tolken de hele groep overzien en zorgen dat iedereen gelijkwaardig kan deelnemen.

Waaraan herken je een goede groepsdiscussie?

Je voelt je op je gemak, je krijgt respons op je inbreng, er zitten momenten van humor in en de conversatie verloopt soepel. Ook voor een discussie tussen doofblinden geldt dit dus. Om dit voor elkaar te krijgen is de belangrijkste voorwaarde wel dat de tolken in tweetallen kunnen werken. Of het gesprek goed loopt hangt in sterke mate af van een goede samenwerking tussen de tolken.

Eén van de tolken uit het onderzoek vertelde over haar ervaringen. Ze zei dat je, als actieve (gebaar-)tolk, niet altijd alles kunt volgen wat er in de groep gaande is. De steuntolk kon dan helpen bij de informatie die gemist werd. In principe was de steuntolk ook verantwoordelijk

voor het stemtolken van wat 'haar' doofblinde zei. Maar ook als deze nog niet aan de beurt was om iets te zeggen, dan hield de steuntolk dat in gedachten om op een beter tijdstip te zeggen. Soms maakt zij aantekeningen om dingen te kunnen onthouden.

Als er werd gestemtolkt dan legde de andere tolk haar handen niet neer, maar vertelde tegelijkertijd wat er verder gebeurde: lachen, denken...

Het vereist veel concentratie om de inhoud van het gesprek beide kanten op door te geven. Af en toe gaat er wel wat informatie verloren, maar het is de vraag of dat heel erg is: soms is het ook goed de deelnemers wat tijd te geven om na te

denken over wat er gezegd is. Ook gaat er informatie verloren doordat een aantal mensen tegelijk praten. De tolk moet dan keuzes maken in wat zij zal tolken.

Een streven was om het proces van discussiëren niet te stoppen door het gegeven van lag time. Er werd geregeld gewisseld van plaats tussen de twee

teamtolken. Daarvoor werd wel naar een geschikt moment gezocht, bijvoorbeeld als er een nieuw onderwerp aangesneden werd. Je kunt als team een goede performance neerzetten als je je samen goed voorbereid hebt op de opdracht, zodat alles goed verloopt.

Conclusie

Het is niet makkelijk de gedachten van anderen en hun manier van uitdrukken te tolken en te volgen. In een discussie is er geen duidelijke richting waar het gesprek heen kan gaan. Het kan je overal heen leiden. Je kunt je dus ook niet weken van tevoren voorbereiden op het onderwerp.

Het enige wat je kunt doen is op elkaar ingespeeld raken en de deelnemers informatie geven. Tijdens het werken wordt geïmproviseerd en is het nodig gevoelig te zijn voor de expressie en de hele communicatie. Dat is een performance in het maken van contact.

Vragen uit het publiek

Vraag: Waren er onder de doofblinde deelnemers ook mensen met het Syndroom van Usher?

Antwoord: Zij hadden allen Gebarentaal als eerste taal en waren totaal blind.

Vraag: Hebben jullie ook overwogen met tactiele gebaren op de rug van de deelnemers te werken? Zo zou je bijvoorbeeld door kunnen geven wie er iets zegt.

Antwoord: Dat noemen wij haptisch gebaren. We willen die manier graag ontwikkelen

Vraag: Vorig jaar is er in Engeland een cursus gestart voor doven om tolk voor doofblinden te worden. Het is daar nu erg populair. Bestaat zoiets ook in andere landen ook?

Antwoord: In Zweden heb je een dergelijke korte cursus. Het werkt goed in 'sociale' situaties werkt het goed, omdat de doven ook de andere deelnemers kennen.

Opmerking: In Australië krijgen doofblinden door deze manier van tolken meer toegang tot allerlei gelegenheden.

Reactie: In Noorwegen hebben doofblinden 4 uur per week recht op een begeleider; daarnaast hebben ze ook een persoonlijke assistent.

Vraag: Wisselden alle tolken tegelijk tijdens de discussies? En hebben jullie de camera's ook gericht op de doofblinde sprekers, zodat de tolken eventueel de gebruikte gebaren van de andere sprekers over konden nemen?

Antwoord: er werd ongeveer om de 15 minuten gewisseld van tolk. Soms wisselden er dus twee tolken tegelijk.

We hebben de camera's niet speciaal op de doofblinden gericht. Het zou ook teveel tijd kosten om als tolk ook nog op die andere gebaren te letten. Het is handiger tolken te gebruiken die de doofblinde personen goed kennen, zodat zij hun gebaren kunnen overnemen. De doofblinden kozen zelf welke tolken zij het beste konden volgen. Met die tolken werkten zij dan ook samen. Soms werd er wel een gebaar overgenomen, maar soms werd voor een gebaar gekozen wat beter begrepen werd, om de discussie op gang te houden.

GRENZEN KENNEN

Mindy Brown & Gerdinand Wagenaar

De presentatie begon met het vertonen van fragmenten van videobeelden van de jaren 1993 tot 1996 van Mindy in de VS. Ze lieten verschillende getolkte concerten zien, van rock tot klassiek. Mindy vertelt in tv interviews dat het werk destijds erg controversieel was. Is dit nog tolken of is het performance. Volgens Mindy is het een vertolken van haar interpretatie van de muziek.

Mindy is al 18 jaar gecertificeerd tolk Gebarentaal. Ze heeft in totaal 50 diverse concerten getolkt. En woont sinds 6 jaar in Europa. Gerdinand vertelt dat hij als jonge jongen naar muziek luisterde en dat met de gordijnen dicht gebaarde. Toen hij Mindy sprak over haar werk in de Verenigde Staten, nam hij dit mee naar Nederland. Hij performde voornamelijk voor doof publiek met de band *Silhouet*.

Mindy legt uit dat er destijds een antidiscriminatiewet was aangenomen in de Verenigde Staten. Dus voor alle culturele evenementen werden tolken Gebarentaal betaald. Met als gevolg dat Doven naar verschillende concerten gingen. De wet had alles met toegankelijkheid te maken. Ook bijvoorbeeld rolstoelers hadden het recht om overal te komen.

De doven vonden het in eerste instantie geweldig wat Mindy deed, maar hadden geen idee wat het tolken van muziek inhield. Voor veel horenden was

het zien van een tolk Gebarentaal bij het concert hun eerste contact met Gebarentaal. Mindy werd vaak betiteld als de ster van het concert en kwam veel in de publiciteit. Maar tijdens de interviews gingen men niet dieper dan het loven van de Gebarentaal.

Bij het tolken van de Spice girls kwam Mindy in de krant als de 6^e spice girl. Maar daarmee bereik je ook de dunne scheidslijn van wat je nu werkelijk doet als tolk. Mindy werkte destijds voor een tolkbemiddelingsbureau in Los Angeles. Ze vertelden haar dat Beethoven stijf en saai was. Maar Mindy verklaarde in een interview dat ze Beethoven zag als donder en bliksem etc. Uiteindelijk werd ze ontslagen omdat ze een verkeerd beeld zou scheppen van het tolkvak. Thuisgekomen is ze gaan nadenken. En bekeek alle interviews die ze gegeven had. Het bleek dat ze nimmer als tolk beschreven werd, maar als “Sign Language artist.”

Muziek zonder tekst

Mindy had een muziekexpert gevonden (horend). Hij vertelde haar wat er bekend was over de betekenis van een muziekstuk. Iedereen heeft echter zijn eigen visie over muziekstukken. Door het praten met de horende muziekexpert en een dove danseres ontstond haar vertolking. Voor de uitvoering liet ze altijd haar interpretatie van de muziek zien aan de dove danser. Zij gaf dan commentaar over wat ze miste en

wat een mooie vertaling zou zijn. De doven zouden op deze wijze hetzelfde gevoel krijgen als de horenden. Mindy gaat altijd na waar het geluid van de muziek haar raakt. En dit verwerkt ze in haar vertolking.

Mindy en Gerdinand tonen een video van John van Gelder van het Handtheater. De handbewegingen van John laten de bewegingen van de muziek zien.

Voor Gerdinand was het een grote cultuurschok om Mindys benadering te zien van het vertolken van muziek. Als de brontaal non-linguïstisch is hoe pak je dit aan? Door het kijken naar Mindy concludeerde hij dat de auditieve gevoelens overeenkwamen met de visuele gevoelens die een muziekstuk teweegbrengt. Er blijven mensen die er niets om geven, maar als je er voor open stelt dan krijg ik hetzelfde gevoel bij het kijken als bij het luisteren

Voor het tolken was het niet meer belangrijk hoe het tolkproces liep.

De invloed van de tolk op het doventheater

Wat nog niet besproken is, is de invloed van de tolk op doventheater. Gerdinand was daar als tolk. Na een avond tolken was hij tevreden over zijn tolkcapaciteiten en had hij een accuratie van ongeveer 98 %. Maar de regisseur was zeer ontevreden, hij vond het beneden de standaard. Het was niet de bedoeling dat hij tolkte met lag time. Het was de bedoeling dat hij maar 1 tot een halve seconde lag time zou hebben omdat de tolk geïntegreerd moest worden in het stuk. Vooral voor het horende publiek is het erg storend als de tolk voorloopt op de NGT. De optimale kwaliteit van het stemtolken binnen het theater kan alleen maar bereikt worden als je maar een seconde achter de acteur loopt. Het is dus niet gelijk aan reguliere settings

Vragen vanuit het publiek

Vraag: Kun je een verduidelijking geven over de boodschapgelijkheid ten opzichte van de impactgelijkheid?

Antwoord: Ik kan de bron (linguïstisch) niet evenaren. Maar de bron is soms niet talig. Dus ik zoek naar een zelfde emotionele impact. Ik wil dat het publiek geroerd wordt net als het horende publiek geroerd wordt.

Normaliter heb je altijd de lag time, maar bij het tolken van muziek niet. Het werken op het podium ziet Gerdinand als een performance. Je maakt vooraf vertaalbeslissingen.

De invloed van de wetten van de Amerikaanse overheid had een belangrijke invloed op de positie van de tolk in de Verenigde Staten. In Nederland ligt dit totaal anders. Daar heeft het met de vraag van de klanten te maken en niet met de verplichte toegankelijkheid.

waarin je een lag time van gemiddeld 5 à 6 seconden hebt. Een te lange lag time wordt als storend ervaren binnen de theatersettings.

Gerdinand vindt het niet meer leuk om muzikartiesten te vertolken. Hij heeft liever acteurs in het theater, omdat auditieve repetities of herhalingen nodig zijn en mooi blijven. In Gebarentaal wordt het echter saai om vijf keer hetzelfde te zien. Auditief kan je wel zes keer “ik houd van je” horen zingen, maar in NGT is het saai en cultureel ongepast. Je kunt gewoon niet zes keer hetzelfde tolken. Het is irrelevant.

Als conclusie van deze presentatie lieten Mindy en Gerdinand nog een stukje van hun voorstelling *Zipper* zien.

Vraag: Gerdinand, je noemde dat je verveeld wordt van het tolken van artiesten. Daarna lieten jullie *Zipper* zien.

Antwoord: In de video waren we vrij om de liedjes te kiezen. Normaliter bepalen de performers wat zij willen laten zien. Wij kunnen bepalen van welke nummers wij vinden dat er een impact te bereiken valt. Maar dat ik er geen zin meer in heb is niet relevant.

EN DE OSCAR GAAT NAAR ... DE TOLK

Erika Zeegers - Nederland

Bij het begin van haar presentatie komt Erika het podium oplopen alsof ze zelf een oscar heeft gewonnen als beste tolk.

Erika vraagt zich af of er niet in alle tolken een acteur verborgen zit. Volgens haar is het theatertolken niet zo erg verschillend van andere tolksituaties. In elke situatie moet je je aanpassen. In elke situatie speel je een rol, heb je geen mening, houd je je eigen mening voor je. Bij de specialisatie theatertolken helpt het wel als je wat theaterbloed in je hebt. Je moet als theatertolk wel wat extra's hebben:

- Je moet goed in de Gebarentaal zijn.
- Je moet graag in de spotlights staan.
- Je moet open staan voor feedback.

Je moet als theatertolk omgaan met verschillende culturele aspecten, Doof publiek, horend publiek, ego's van artiesten, etc.

Tolken of performance?

Er wordt steeds gesproken over tolken en performance. Het lijkt alsof er verschillende waarden aan gegeven worden, maar een mooi verhaal tolken in de klas is hetzelfde als tolken op het podium.

Een performer is een artiest. Sterstatus is niet iets wat bij tolken past. "Doe maar gewoon dan doen we al gek genoeg" is ons credo. Dat zegt ook iets

over de Nederlandse cultuur. In de dovengemeenschap is het nog vreemder als je raar gedrag vertoont, maar als je uit de Verenigde Staten komt dan mag je jezelf wel weer vreemd of anders gedragen in Nederland. Als Nederlandse mag ik dat eigenlijk niet doen. Tolkcollega's accepteren dat ook nauwelijks. Je kunt dit proces niet versnellen, maar je hoeft het wiel ook niet opnieuw uit te vinden.

Stellingen:

Een tolk die in theater en kunst werkt is:

1. Een tolk die toevallig performance vaardigheden heeft.
2. Een performer die kan gebaren.

Zodra je op het podium staat of op tv bent representeer je de dovenwereld. Zien de doven je als bedreiging of als een medestander? Reactie vanuit het publiek: "Als medestander".

Als je als tolk een voorstelling hebt getolkt, komen horenden naar je toe alsof je de ster bent. Ik vind het vervelend dat ze de doven negeren. Ik wil eigenlijk naar de doven tolken wat deze mensen dan weer zeggen. Hierdoor voel ik me tussen twee kampen staan.

Stelling:

Horende performance-tolken krijgen veel belangstelling door de taal van de doven te gebruiken. Zo zou het niet moeten.

Reactie: "Probeer beide kampen in de conversatie te betrekken; er ontstaat bekendheid door."

Reactie: “Je gebruikt de taal als bron.”
Je doet er goed aan een dove expert te gebruiken bij de voorbereidingen. Maar uiteindelijk doe je het nooit zo goed als

deze expert. Toch is de tolk degene die uiteindelijk op het podium staat! Dat kan het dus als bedreiging gaan voelen.

Stelling:

1. Je moet met een dove expert samenwerken. Zo zou het in ieder geval moeten zijn.
2. Voed dove kinderen op met de wetenschap dat zij theatertolken kunnen aanvragen, er recht op hebben.

Er ontstaat een discussie of het afhankelijk is van je betrokkenheid bij de dovengemeenschap en of men je ziet als bedreiging of medestander. Sommigen denken dat het verschil maakt of je een

CODA bent of niet. Anderen zijn van mening dat als je het vak met je hart uitoefent en open staat voor feedback je niet bang hoeft te zijn een grens te overschrijden. Tolken zijn er wel verantwoordelijk voor om mee te werken zodra doven zelf op het podium willen staan. Eveneens zou je de voorkeuren van de dovengemeenschap moeten meenemen in de keus van theaterstukken die bereid zijn met een tolk te werken.

THEATER EN TOLKEN

Lisa Hugosons - Zweden

Lisa is geen tolk, ze kan zelfs niet gebaren. Maar ze werkt met theater en doven. Ze heeft 25 jaar in het theater gewerkt. De eerste 22 jaar als actrice en daarna als regisseur. Sinds kort werkt ze met een groep dove acteurs. Het is een kleine groep die in een grote organisatie ondergebracht zijn. De groep bevat 6 dove acteurs. Ze hebben geen dove regisseurs, technici of lichtmensen. Hierdoor werken ze altijd samen met horenden.

Voor ze op tournee in Zweden en op verschillende plekken in de wereld gaan wordt er 8 à 10 weken gerepeteerd. Na een tournee van 3 maanden wordt er weer gewerkt aan een nieuw stuk. Het

theatergezelschap werkt altijd met vier tolken. De tolken werken in paren. De eerste dag komen ze het script te halen en beginnen het te lezen. Alleen tijdens de repetitieperiode zijn de tolken aanwezig.

Wat is theater?

Theater stelt vragen, verder niets. Wat, hoe, wie ben ik, waar ben ik en hoe laat is het? Als je regisseur bent kan je niet alle antwoorden zelf bedenken. Je hebt alle mensen om je heen nodig. Maar omdat ik met doven werk, heb ik twee extra mensen

in de ruimte. De eerste keer ontmoette ik de tolken en vroeg: "Wie bent u? Ik ben de tolk. Ja, dat weet ik, maar wat is je naam? O, ik ben alleen maar de tolk! Maar heb je dan geen naam, achtergrond ervaringen?"

Wat is kunst?

Wat is een artiest of acteur? Ieder gevoel gebruik je op het toneel. Soms snijd je jezelf in stukken. Sommigen staan in het midden van de wereld, sommigen zet je opzij. Je kijkt welke ervaringen je toepast op het toneel. Je gebruikt je lijf, je gevoel etc. Alles wat je hebt geleerd gebruik je op

het toneel, je verandert het en acteert. Je kunt nooit iemand anders zijn, maar je gebruikt je eigen gevoelens en speelt iemand anders. Je kunt niet groter zijn dan je bent in je privé leven. De tolk laat zijn ego thuis wanneer hij gaat werken.

Tolken

Ik heb geen ervaring met tolken op het podium, wij gebruiken ze alleen tijdens repetities. Maar mijn droom is dat beide culturen op het podium verenigd gaan worden. Als we de tekst lezen van Zweeds naar Gebarentaal dan vind ik het heerlijk als de tolk de expert is in de taal de cultuur etc. Ik wil meer dove acteurs op het toneel.

Ik als regisseur wil dove acteurs, maar ik heb de tolken nodig als specialist en als brug tussen de twee talen. Maar omdat de tolken zo neutraal zijn krijg ik nooit antwoorden. Vroeger vroeg ik wel eens aan een tolk: "Wat vind jij ervan?" De tolk vertaalde dan slechts de vraag. Ik kreeg dus geen direct antwoord van de tolk zelf.

Dove acteurs

We hebben ook met dove en horende acteurs samengewerkt in traditionele toneelstukken. Ik zou het heerlijk vinden als dove acteurs geïnteresseerd zijn in acteren en toneel. Mijn grootste droom is het verenigen van verschillende talen en culturen op één podium, maar wij hebben nog een lange weg te gaan.

In Zweden hoor ik vaak: "We moeten denken aan de gebruikers." Maar ik denk dat de gebruiker moet denken aan zijn eigen behoeftes. Ik heb ook behoeftes. Ik heb niets aan een neutraal persoon. Ik moet iemand hebben die zijn emoties, en ervaringen meeneemt. Ik werk met doven

die tweetalig zijn maar niet kunnen horen. Ik ben horend maar beheers maar één taal. Ik heb tolken nodig met gehoor en twee à drie talen en culturen in zich verenigd. Ik denk nooit aan doven als gehandicapten. Ik heb maar één handicap en dat is het script.

Wij allen die werken op en rondom het toneel moeten van vlees en bloed zijn. Er is geen verschil tussen doof en horend alleen de taal.

Ik heb geen antwoorden, alleen vragen. Maar één ding weet ik zeker, als je werkt bij het theater dan is het totaal onmogelijk om neutraal te zijn.

Vragen vanuit het publiek

Vraag: In Amsterdam heb je een theatergroep genaamd Handtheater zij gebruiken consultants. Daar worden de tolken consultants genoemd. Misschien zijn ze dan vrijer om hun mening te geven omdat ze buiten de tolcode kunnen opereren. Want natuurlijk heeft een tolk een mening maar die is gelimiteerd door de grenzen van zijn code.

Antwoord: Dat is een goed idee. Sommigen tolken vinden dat ze geen inbreng mogen hebben. Maar ik zie het als een proces, ze kunnen goede toevoegingen hebben.

Vraag: Vorig jaar was er een tv serie in Nederland. Erika en ik, Belinda, tolkten daar. De actrice vroeg ook om hulp bij het repeteren van de tekst etc. Het product wordt alleen maar beter als tolken ook iets anders doen dan sec tolken.

Antwoord: Dat klopt. Sommigen doven hebben ook moeite om de tekst te begrijpen. Ik had eens een tolk die niets wilde toevoegen. Maar ik voelde dat ze me verder kon helpen, maar toen wist ik niet hoe. Het kost tijd, maar we komen er wel. Maar het gaat sneller met de tolk erbij.

Vraag: Als wij tegen problemen aan lopen die te maken heeft met de tolkgrenzen dan

noemen we het geen tolken maar geven het een andere naam. Dus wij lossen hier niets op. Opmerking: Misschien is het tijd dat we de professie omhoog brengen (EFSLI 2002) en dat we andere grenzen moeten gaan stellen

Opmerking van de spreker: Jullie hebben zoveel ervaring etc. Maar gebruik het ook. Ik denk dat ze jullie op de opleiding voor tolken iets vreemds te drinken hebben gegeven.

Opmerking uit het publiek: Jij zegt dat er geen dove regisseurs, lichtmensen etc. zijn. Waarom geef je geen cursus aan doven, zodat je in de toekomst de dove misschien onafhankelijk kan laten werken? En je jouw mogelijkheden vergroot.

De tolk is er voor doven om zich te kunnen uiten. Dat is de rol van de tolk. Maar als jij en de doven overeengekomen zijn dat de tolk meer mag, dan is het prima. Ga bij elkaar zitten en bepraat het, dan kom je verder. Dan kunnen tolken een andere rol krijgen.

Vraag: Ik vind het prima om dit onderwerp bespreekbaar te maken. Ik zou het heerlijk vinden een consultant te zijn. Maar ik ben

een fulltime tolk en zo zijn mijn hersens ingesteld op slechts tolken, dat neemt al mijn energie in beslag. Als ik consultant moet zijn heb ik een tolk nodig om me volledig te kunnen uiten.

Vraag van een dove persoon: Even om aan te sluiten wat de vorige spreker zij. Ik denk dat het verwarrend is om tolk en consultant

te zijn. Waar ligt de grens van macht dan? Mijn macht is weg als de tolk en de regisseur beide inbreng hebben. Waar ben ik dan als dove, wat voor effect heeft het op het proces en wat voor effect heeft het op het tolk zijn? Ze moeten zo constant van rollen veranderen. Ik vind dat er twee gescheiden rollen moeten zijn en niet door een en dezelfde uitgevoerd.

UITVOERING VAN RELIGIEUZE HANDELINGEN DOOR EEN TUSSENPERSOON

Rolf Peine Halvorsen

Rolf Peine Halvorsen is een priester die uiteindelijk is gaan acteren en tolken.

Theater en liturgie is een samenspel tussen wat er hier en nu gebeurt. Mensen gaan zich hierdoor anders gedragen dan ze werkelijk zijn. Ze hebben bepaalde rollen in bepaalde situaties. Ze gebruiken hun stemmen en lichamen. De liturgie is eigenlijk een goed verhaal. De goede verhalenverteller is het verhaal zelf.

De eerste keer dat ik een tolk zag moest ik vreselijk lachen. Ik wist dat ik me niet netjes (sociaal) gedragen had. Maar ik realiseerde me naderhand dat de tolk de rol van de man in het verhaal had overgenomen.

Later vond er een herdenkingsmis plaats waarbij alles op papier stond, maar muziek ervaar je niet via een papiertje. De

doven vroegen de priester wat voor instrument er gebruikt werden en wat je voelde. Na een tijdje begon de priester te gebaren wat hij voelde. Naderhand bedankten de doven hem: voor het eerst zagen ze hoe muziek in gebaren eruit ziet of voelt.

Ik was verbaasd over de emoties op de gezichten van de dove mensen. Een actrice kwam naderhand naar hem toe omdat hij duidelijk de emoties liet zien van de muziek en het verhaal.

Een andere keer tijdens een Aids-herdenkingsmis was er een tolk bij. Ik realiseerde me halverwege dat ze niet aan het tolken was, maar ze was zelf de liturgie, het verhaal, de muziek.

Reflecties

Wat deed de eerste tolk? Zij was aan het performen, zij was de man die sprak.

Het is moeilijk om te weten wat de bedoeling is van het theater en liturgie. Maar het wil wat zeggen over de maatschappij, de betekenis van het leven. Beide instituten willen bijdragen aan de eigen identiteit en mensen moeten dit bereiken door middel van interactie met elkaar. Door interactie gebruiken ze dezelfde middelen. En als ze goede verhalenvertellers zijn dan zien we hen niet, maar het verhaal. Ze laten ons het spirituele van het verhaal of van de liturgie voelen en ervaren. Ik denk dat dit een onderdeel is van de wijsheid van het leven.

De stem van de actrice was indrukwekkend, diep, het raakte me. Ik voelde me rug recht trekken en ik voelde de parallellen van haar stem komen. Misschien gaf ze een performance van het

gedicht en de muziek. Als je het de muzikanten vraagt, zeggen ze dat muziek geen betekenis heeft. Het is verbonden met cultuur, en betekenis. Gevoelens die niet aanwezig zijn, zijn plotseling wel aanwezig. In sommige talen is er maar één woord voor muziek en dans. Dus in sommige culturen is dit een eenheid.

Mijn laatste ervaring: de liturgie ervaren door middel van de tolk. Die avond was de tolk zelf de liturgist.

Ik heb drie woorden gebruikt. Tolken, vertalen en performen. Alles wat we doen in het werk is interpreteren, het is ons werk, maar in onze interpretatie kunnen we afstand bewaren of het dichterbij halen en dan wordt het een soort performance. Ofschoon dit officieel nog geen performance is.

Als we het goed tolken dan zien de doven ons niet maar de liturgie zelf.

Opmerkingen vanuit het publiek

Opmerking: In Finland is na drie jaar onderzoek een uiteindelijke officiële vertaling gekomen van het Onze Vader. Alle tolken moeten deze officiële vertaling gebruiken in de kerkdiensten waar het Onze Vader uitgesproken wordt.

Opmerking: Het is belangrijk dat doven en horenden op hetzelfde niveau iets aangeboden krijgen.

Opmerking publiek: Moet je gelovig zijn om in de kerk te kunnen tolken?

Antwoord: Nee, maar je moet er wel voor gaan. Je moet wel datgene tolken wat er gezegd. Het kan me niet schelen wat jouw mening is, of wat je denkt, daarin ben ik niet geïnteresseerd.